

Проф. др Љубивоје СТОЈАНОВИЋ
Богословски факултет Фоча
Универзитет Источно Сарајево
Висока школа струковних студија за васпитаче, Вршац

УДК 27-1
- оригинални научни рад -

КОРЕЛАЦИЈА И ИНТЕГРАЦИЈА ВРЕМЕНА И ВЕЧНОСТИ У КОНТЕКСТУ АНГАЖОВАНЕ ТЕОЛОГИЈЕ

Сажетак: *Време и вечност су усагласиве одреднице у теолошком промишљању. Сапостоје несливено и нераздељиво, неразлучно и неизменљиво у богочовечанској спасоносној динамици. Наравно, вечност је беспочетна и бескрајна, док време има свој почетак и трајање, да би у Незалазном Дану Господњем добило нову динамику у стварности „новог неба“ и „нове земље“. Кроз Христа у Цркви све је нова стварност, „нова твар“, и то тако што се свим људским стваралачким активностима приступа афирмативно. Нико се не ускраћује стваралачка слобода, од сваког стваралачког субјекта очекује се одговорност као мера његове животне остваривости. Добро би било да свако себе стварно стваралачки промишља и у времену и у вечности, уз напомену да тако нешто нико коме не може ни да намеће ни да ускраћује. Овде су могуће и потребне различите стваралачке креације и пројекције, као добре дијалошке претпоставке које покрећу и осмишљавају културу надметања и културу дијалога.*

Кључне речи: *време, вечност, слобода, одговорност, надметање, дијалог.*

Почетно појашњење

Богочовечанска стварност на којој се утемељује теолошка наука подразумева стално стваралачко напредовање свакога човека и васцеле творевине. Искључује све једностраности, површност, недореченост и брзоплетост у промишљању и закључивању. То треба посматрати као задатост која води ка јасно одређеном циљу, а не као датост која привилегује истакнуте појединце, толико да могу бити насилни према неистомишљеницима. Реч је о стваралачком процесу који подразумева сталну комуникацију у стању евидентних различитости, искључујући, притом, површне дуализме у којима је све сведено на оне који имају овлашћења и оне који су развлашћени. Треба рећи и то да је мисао о онтолошком дуализму као стању које се мора прихватити као такво какво јесте нетачна и немогућа у теолошком контексту. Сви смо и све је у процесу изграђивања и узрастања, што јасно показује да је динамички дуализам исправна одредница историјског постојања и стваралаштва света и човека. На тај начин се отварају многе добре могућности

за корелације и интеграције различитих ставова и поступака у међуљудској комуникацији. То су, наравно, процеси у којима би требало да се достигне висок степен културе надметања и културе дијалога.

Стваралачки је оправдано постојање различитости погледа, јер се на тај начин пројављује стварно слободна личност. Ко успе да у свему овоме препозна, промисли и оствари одговорност као потврду остварене слободе, непрестано ће настојати да се надмеће са свима у добродетељи, знајући да недобронамерност обесмишљава и спутава културу надметања, све своди на сукоб и непријатељство негујући културу насиља, коју појединци ретко кад успеју да препознају у себи. То је посебно тешко онда кад се прогласе „свети циљеви“, што представља најбесмисленију злоупотребу религијских осећања. То доводи до самоизолације појединца, који је принуђен да смишља изговоре којима неодговорно негира и време и вечност. Оно што се доживљава као другачије проглашава се за зло које треба уклонити, док се оно што се сматра као једино добро намеће насилно. Верујући човек који не успе да препозна то као „трагедију наметнутог добра“ (Евдокимов, 1997: 10), остаће заточеник сопствене недоречености. Његова добронамерност коју умишља, превиђајући слободу другога, постаће сама себи супротност, јер „добро ако се не учини на добар начин није добро“, уче нас делатни ствараоци аскетске литературе. Ову опасност треба да уочава сваки одговорни теолошки стваралац, и то тако што ће најпре сам у себи тако нешто препознавати и уклањати, чиме ће своју комуникацију са другима учинити смисленијом и плодноснијом.

Врло је важно да верујући човек разуме и сведочи својом доброделатношћу одговорни оптимизам, трудећи се да увери своје саговорнике и саствараоце да сваки човек треба да се осећа као домаћин, а не као гост, на земљи и у историји. Тек тада може да промишља високо достојанство свакога човека, уверавајући све људе да могу бити „суграђани светих и домаћи Божији“ (Библија, 2010: Еф. 2: 19). Тако се пројављује верничка одговорност у историји, што је могуће само онда кад се тражи и налази корелација времена и вечности, што доприноси превазилажењу страха од нестајања и подстиче сигурност постојања. Кад се на тај начин утемељи у вери, човек је отворен према свима људима и њиховим опредељењима и достигнућима. Разуме да су сви наши недостаци резултат самолишавања, а не одузимања од стране других, што га чини прогресивнијим, креативнијим и одговорним у свим стваралачким процесима. Тада у сваком сусрету са другим тражи оно што може бити полазна основа у комуникацији где настоји да негује културу дијалога и културу надметања. Тако долази до разумевања безмерја животне стварности, није оптерећен страхом од нестајања који сужава све животне токове на став да је живот кратак, па тако и бесмислен. Не задовољава се тиме што је њему „све јасно“, него се труди да ненасилно подстиче све да из става „граби дан“ уђу у стваралачку динамику „живи одговорно и пусти друге да живе слободно“. Наравно, то не значи обезличавање и анархизам, реч је о превазилажењу песимизма и страха од постојања показивањем одговорне слободе. Новозаветни текст је поста-

вио добро руководно начело у вези са тим: „Све ми је слободно, али све не користи; све ми је слободно, али све не изграђује“ (Библија, 2010: 1.Кор. 10: 23). Треба рећи да израз „све не користи“ подразумева заједничко одређење за све добронамерне, а не нешто што би било нечији себични интерес. То потврђује наредна констатација извода која указује на оно што изграђује, што захтева стваралачки капацитет а не себични интерес. Овде треба истаћи и то да човек који не успе да се ослободи од сопствене себичности не може бити стварно слободан, чак и онда кад непрестано прича о слободи. Слобода у претпоставкама и стварно искуство слободе су неупоредива стања, не треба их поистовећивати. Само треба рећи, у вези са тим, да они који стварно имају искуство слободе то треба да непрестано изграђују тако што ће показивати висок степен добронамерности према онима који другачије разумеју слободу. Важно је и то да никако не мисле да су у стању привилегованих критичара који могу све друге и другачије да оптужују до дехуманизације. На тај начин обесмишљавају добро стање, које је могуће одржавати у доброделатној динамици само онда кад се непрестано усавршава конкретним чињењем. Тако се остварује креативна и прогресивна богочовечанска доброделатност која обухвата време и вечност, небо и земљу.

Време и вечност као корелативне одреднице

Теолошка мисао у својој спасоносној динамици надилази све једностраности са примарним одређењем ускладивости свих стваралачких порива. Време и вечност су сагласне, допуњајуће и сапостојеће категорије у теолошком контексту. То никако не треба превиђати, јер тако нешто доводи до површне једностраности која подстиче брзоплетост закључивања. Тада се све поједностављује до уопштавања, које опет у некој крајњој одредници раздваја и затвара, супротставља једно стање другоме. Време и вечност постају затворени системи – тамо где је време, нема вечности, а тамо где је вечност, све што се тиче времена губи се као да није ни постојало. То је стање онтолошког дуализма, који је сав подређен једностраности и сукобу различитих, што доводи до: „(...) најдубљег религиозног дуализма (...) увек значи владавину условног симболизма (...) И тај дуализам, то двојство живота је нарочито оштро изражено у хришћанству новог времена (...) Сједињење Бога и човечанства није достигнуто (...) Драма нове хуманистичке историје је драма дубоке подвојености путева животног стваралаштва и путева спасења (...)“ (Берђајев, 1994: 169-171).

Важно је исправно разумети овај навод, јер, у супротном, може доћи до једностраности која продужава стање које аутор критикује као нестваралачко и неуспешно. Посебно треба рећи да став о томе да „сједињење Бога и човечанства није постигнуто“, указује да Бог ништа не намеће никоме. Он је уредио спасоносни процес тако што човек својом стваралачком слободом улази или одустаје од те добре могућности коју нам Бог даје. Дакле, не негирају се спасоносни догађаји и спасоносна стварност, него се говори о нашој историјској остваривости или неостваривости. Не

доводи се у питање оно што се догодило и што се догађа у спасоносној динамици вере, већ се промишља и анализирају различити начини човековог приступа, или одустајања, богочовечанској пуноћи вере. Све ово илуструје постигнути степен корелативности времена и вечности у сваком конкретном случају. Иначе, богочовечанска динамика црквеног живота непрестано усаглашава време и вечност као састваралачке чињенице, а не као раздвојене и супротстављене категорије постојања. Овде треба указати и на могућу опасност у појединим теолошким спекулацијама, где се промовише „култура апокалипсе“, понекад и несвесно у жару борбе са неистомишљеницима, где је приметна идеја „трансцедентне корисности“ која се читава у свим случајевима проглашавања свега другачијег за „бескорисно стваралаштво“. На то јасно указују речи:

„Оно што овај став садржи је једнострано (и погрешно) схватање човека као и вредности човековог стварног живота у односу на 'вечну судбину' (...) Постоји упадљива тежња ка истицању 'Живота вечног' у толикој мери да се човекова личност доводи у опасност да буде расцепљена на двоје. Да ли је историја у целини само једно борилиште за увежбавање душа и карактера или она у Божијем плану има узвишеније нареченије? Да ли је 'Страшни суд' само провера оданости, или је такође 'возглављивање' читаве творевине Божије (...) Најдубља теолошка питања су уплетена у ову расправу (...) Нама је потребна теологија културе, чак и за наше практичне одлуке (...) Догмат о стварању и све оно што он подразумева, опасно је затамљен у свести савремених хришћана и појам Промисла (...) сведен је (...) на нешто крајње сентиментално и субјективно. Према томе „историја“ се замишља као некакво међувреме између свемогућих дела Божјих (...) Ово је опет у вези са неправилним схватањем човека. Нагласак је умерен са испуњења Божијег плана о човеку на разрешење човека од последица његовог „исконског“ промашаја. И, према томе, читаво учење о Последњим стварима је опасно сужено и третирано у категоријама судске правде или сентименталне љубави (...)“ (Флоровски, 1995: 15-16).

Овај навод осликава сав трагизам једностраности закључивања у неким теолошким ставовима који времену и вечности приступају једнострано, промовишући надмоћ вечности над временом. Несвесно, а појединци и једнострано свесно и злонамерно, обесмишљавају све стваралачке вредности човека у историји, све у недостатку разумевања човекове слободe. Под теретом сопствене напетости пред великим изазовом живота у вери, као да желе што пре да „побегну“ из историје, заборављајући Христове јеванђелске речи:

„Ја сам врата; ако ко уђе кроза ме спашће се, и ући ће и изићи ће, и пашу ће наћи (...) Ја дођох да живот имају и да га имају у изоболју“ (Библија: 2010. Јн. 10: 9-10).

Дакле, реч је о очигледном превиду појединаца који заборављају или неће да до краја разумеју и сведоче спасоносни процес у коме је „Бог постао човек не престајући бити Бог, да би човек постао бог по благодати, не престајући бити човек“. У својим теолошким спекулацијама као да заборављају стварност Божијег уласка у историју, не само као Творца и

Промислитеља, него као Спаситеља – Богочовека. Наравно, кад се превиди стварност богочовечанског заједничења у Личности Христа Исуса, Богочовека, онда се у први план ставља Божије Свемогућство и човекова немоћ, огреховљеност и смртност. Тада теолошка мисао човека лишавља богочовечанске пуноће и своди га на непослушног роба који може евентуално постати најамник ако се буде понашао у складу са одређеним наредбама. То није добро, и не представља израз пуноће црквеног живота у литургијској стварности Благословеног Царства Оца и Сина и Светога Духа. Новозаветни текст нам све ово разложно излаже на више места, навешћемо нека од њих:

„И заиста велика је тајна побожности: Бог се јави у телу, оправда се у Духу, показа се анђелима, проповеди се незнабошцима, верова се у свету, вазнесе се у слави (...)“ (Библија, 2010: 1. Тим. 3: 16);

„(...) тражите оно што је горе где Христос седи са десне стране Бога. Мислите о ономе што је горе (...) ваш је живот сакривен са Христом у Богу ...“ (Библија, 2010: Кол. 3: 1-3);

„Но шта више, ја сматрам све за штету према превасходноме познању Христа Исуса, Господа (...) ради Којега сам све оставио, и све сматрам за трице, да бих Христа добио (...) Да познам Њега и силу васкрсења његова и удео у његовим страдањима, саображавајући се смрти његовој, да бих како достигао и у васкрсење мртвих (...) наше живљење је на небесима откуда очекујемо и Спаситеља Господа Исуса Христа, Који ће преобразити наше понижено тело, тако да буде саобразно телу славе његове, по сили којом Он може све учинити (...)“ (Библија, 2010: Филипл. 3: 8-21).

На основу наведених новозаветних места, јасно можемо закључити да се спасоносни реализам вере остварује у стварној корелативности времена и вечности. То је процес који је отворен за све добре стваралачке облике, слободан од потребе за насиљем над неистомишљеницима. Због тога је увек отворена могућност за сваког човека који то стварно пожели, није и не може бити изнуђено стање или наметнути став и неумесни су и нетеолошки сви они ставови који заговарају било какву једностраност свођењем свега на обрачун са неистомишљеницима и наметање својих ставова другом и другачијем. Тада слика вечности постаје нејасна, пуна је нагона за обрачунавањем са свима који су проглашени за непожељне. То даље доводи до илузија о митарствима, где се промовише надмоћ злог духа, свемоћ греха и бесмисленост покајања. Заборавља се новозаветно јеванђелско и апостолско сведочанство о Царству Божијем и нашем као неописивој радости вере:

„Добро, слуго добри и верни, у маломе си ми био веран, над многим ћу те поставити; уђи у радост господара свога (...) Ходите благословени Оца мојега, примите Царство које вам је припремљено од постања света. Јер огладнех и дадохте ми да једем, ожеднех и напојисте ме, странац бежах и примисте ме, наг бежах и оденусте ме, болестан бежах и посетисте ме, у тамници бежах и дођосте ми (...) кад учинисте једном од ове моје најмање браће мени учинисте (...)“ (Библија, 2010: Мт. 25: 23, 40);

„Што око не виде, и ухо не чу, и у срце човеку не дође, оно припреми Бог онима који Га љубе“ (Библија, 2010. 1. Кор. 2: 9).

Сваки одговорни теолог би требао да настоји да сведочи радост будућег века, а не да прети вечним мукама било коме. Његов оптимизам вере мора да буде далеко изнад потребе за обрачунавањем са неистомишљеницима. Сигурно је да после многих изречених претњи на рачун саговорника са којима се у нечему не слаже, заговорник и промотер тог бесмисла и сам постаје роб онога чиме покушава да обезвреди и заплаши друге. То доводи до стања у коме се Божије Свемогућство промовише као осветничко поступање, а не као спасоносна стварност. Због тога тако у себи испражњени појединци, и погрешно усмерени према другом и другачијем, радије и више причају о „пакленим мукама“, него радости вере у времену и вечности. Ту и такву теолошку неодговорност треба непрестано уочавати и уклањати у себи и од себе, без злурадог улажења у стање и намере других. То не значи изолацију и саможивост, него је реч о неопходности поштовања стваралачке одговорне слободе сваке боголике личности.

Сусрет различитих ставова, а не сукоб неистомишљеника

Теолошка концепција човековог живота подразумева стварност богочовечанског заједничења и неопходност уважавања стваралачке слободе свакога човека. То је стално трагање за новим сазнањима, где различитост погледа представља велики заједнички капитал свих стваралачких субјеката. Само ту вредност треба разумно и одговорно промишљати и умножавати онако и онолико колико је то стварно могуће и потребно. Остаје увек отворено питање одређења могућег и потребног, што треба разумети као неопходност комуникације сваког са сваким и отворености једних према другима. На тај начин се индивидуализам и колективизам надилазе спремношћу за одговорно заједничење стварно слободних стваралачких субјеката. Христос је јасно и недвосмислено упутио све хришћане свих времена јасним јеванђелским поукама:

„Не судите да вам се не суди; јер каквим судом судите, онаквим ће вам се судити; и каквом мером мерите онаквом ће вам се мерити (...“ (Библија, 2010: Мт. 7: 1-2);

„И како хоћете да вама чине људи, чините тако и ви њима“ (Библија, 2010: Лк. 6: 31).

Хришћанин као човек у сталном подвигу узрастања, све дорасте „(...) у човека савршена, у меру раста пуноће Христове“ (Еф. 4: 13), непрестано треба да промишља свој однос према животу у свету и историји, руководећи се овим јеванђелским саветом. Тада у први план ставља своју одговорност, а не грех другога, дајући себи за право да прогони другога. То се догађа онда кад уместо борбе са собом и у себи, верујући човек све подреди потреби да се обрачунава са неистомишљеницима. Острашћен умишљеном „чистотом“ сопственог живота, у вери не види терет мржње који носи у себи, сматрајући да тако „Богу службу чини“ (Библија: Јн. 16:

2). Неспреман је на разумевање другог и другачијег, пошто је сам себе прогласио за савест човечанства и образац вере. То треба непрестано препознавати и превазилазити у себи, о чему говоре речи:

„(...) човек се не може приближити познању истине док му је срце узнемирено. Морамо, зато, избегавати све што нам узбуђује срце, изазива сметеност, острашћује нас (...) Да бисмо се окупали, потребно је прво да са себе свучемо одећу (...) Благородни сунчеви зраци не могу допрети до коже уколико је прво не разоткријемо (...) Не треба да замишљаш свет као нешто грешно (...) свету припадају наше жеље и пориви (...) Широки поглед са врха планине постиже се само ако се напусти узана долина (...) немогуће је истовремено боравити и на тој узбрдици и у њеном подножју. Да би себи олакшао пењање по тој узбрдици (...) често постављај питања: идем ли ја на овај концерт или у биоскоп, зарад добра ближњег свог, или зарад мога уживања? Да ли на овој коктел забави ја уистину разапињем своју плот? Ако одем на туристичко путовање, или ако купим ту и ту ствар јесам ли тиме распродао своје имање и поделио сиромасима? Да ли изнуравам своје тело и савлађујем га тиме што ћу се извалити на кауч и прочитати новине (...) Питања се могу мењати и додавати (...) Таква питања постављај самоме себи без милости, стално и без престанка. Али пази: постављај их једино себи, а никада, чак ни у мислима, другоме. Чим такво питање усмериш од себе, ближњем твојем, уместо ка себи, ти си себе ставио у положај судије, а самим тим си се одмах осудио. Отео си сам себи оно што си трудом и уздржањем задобио (...)“ (Колиандер, 2000: 34-35).

Из овог навода јасно се види да теолошки концепт по коме се „делатношћу улази у созерцање“ треба сваки одговорни хришћанин да промишља и остварује. То ће допринети да се из стања истовременог дивљења догађајима из прошлости и осуђивања неистомишљеника покренемо у одговорно стваралаштво. Тада ће се свако питати о степену свог усавршавања о делу вере, што у даљем контексту доводи до добронамерности према свакоме човеку. Тако усмерени бићемо слободни од потребе да било кога због различитости сматрамо противником кога треба прогонити и присиљавати све док не постане наш истомишљеник. Само онда кад је наша вера слободна од таквих стања, могуће је стварно напредовање које подстиче свеопшти бољитак. Нажалост, човек често није свестан тога, па се радије опредељује за сукоб са неистомишљеницима. То чини тако што постаје ловац на туђе грешке, не увиђајући да постаје промотер греховног стања. Свеједно да ли само осуђује друге због евидентних промашаја, или те промашаје користи као изговоре за сопствене пропусте и промашаје, сам себе раслабљује предајући се злопамћењу и злурадости. То је стање пасивног поређења у коме свако себе види као јединог доброг, његови истомишљеници су мало бољи од остатка света, док су неистомишљеници по инерцији припадности увек неко ко заслужује осуду. Човек који на овај начин обесмисли сопствено постојање постаје опасност за све, највише сам за себе, јер обесмишљава добре стваралачке токове проглашавајући да је све окончано, сви су етикетирани, и они који су различити од

њега унапред су осуђени на пропаст. Здрава теолошка мисао треба да ослобађа сваког појединца и заједницу од оваквих превида инсистирањем на добродетељи која осмишљава и покреће културу надметања као једини прави начин суочавања различитих уверења.

Култура надметања

Став јеванђелиста да ће „(...) бити последњи први и први последњи (...)“ (Библија, 2010: Мт. 20: 26), недвосмислено разоткрива да је човеково историјско стваралаштво стварно надметање са другим људима. То неминовно захтева постојање културе надметања која преусмерава из стања нестваралачке саможивости у стваралачку активност. Ради се, дакле, о трудољубивом односу према животу, где се други доживљава истовремено и као супротност и као допуна. Тада другост другога постаје подстицајна чињеница, а не сметња која спречава наше напредовање. Кад се тај однос са другим и према другоме даље пројектује у вечност, тако што се он доживљава као вечни суграђанин будућега века, онда сви наши односи постају динамични и плоносни. Свако се труди да буде стварно добар према свима, а не привидно добар пред онима које посматра кроз призму себичног интереса. Добродетелј постаје једина меродавна одредница у култури надметања, што доприноси дубљем промишљању свих међуљудских односа.

Библија нам у старозаветном контексту саопштава неколико различитих начина неостварене културе надметања, где се јасно уочава човекова неспремност да прихвати бољег (успешнијег) од себе. Навешћемо три веома илустративна старозаветна места:

„А после неког времена догоди се да Каин принесе Господу принос од рода земаљскога, а и Авелј принесе од првина стада својега (...) И Господ погледа на Авеља и на његов принос, а на Каина и његов принос не погледа (...) кад бијаху у пољу, скочи Каин на Авеља брата својега и уби га (...)“ (Библија, 2010: 1. Мојс. 4: 3-8);

„Једном Јаков скува јело, а Исав дође из поља уморан, и рече Јакову: дај ми да једем (...) А Јаков му рече: продај ми првенаштво своје. А Исав одговори: Ево хоћу да умрем, па шта ће ми првенаштво? А Јаков му рече: Закуни ми се данас. И он се закле; тако продаде првенаштво своје (...) А кад Исак благослови Јакова (...) кад чу Исав речи оца својега (...) ожалости се веома (...) И Исав љуто омрзе на Јакова (...) и говораше у срцу своме: близу су жалосни дани оца мојега, тада ћу убити Јакова брата својега. И казаше Ревеци речи ове, она дозававши Јакова рече: Гле, Исав, брат твој теши се тиме што хоће да те убије (...) него устани и бежи лавану брату мојему у Харан (...)“ (Библија, 2010: 1. Мојс. 25: 30-34; 27: 30-43);

„А Израилљ љубљаше Јосифа највећма између свих синова својих (...) А браћа видевши да га отац љуби највећма између све браће његове, стадоше мрзити на њега. Уз то усни Јосиф сан и приповеди браћи својој,

те они још већма омрзну њега. Рече им: Да чујете сви шта сам снио: Везасмо сноплје у пољу, па мој сноп уста и усправи се, а ваши снопови иђаху околу и клањаху се мојему снопу. Тада рекоше браћа: Да нећеш ти бити цар над нама и заповедати нам? (...) после опет усни други сан и приповеди браћи својој: Усних опет сан, а то се сунце и месец и једанаест звезда клањају мени (...) али га отац прекори: Еда ли ћемо ја и мати твоја и браћа твоја да се клањамо теби до земље? И завиђаху му браћа; али отац његов чуваше ове речи. А кад браћа његова отидоше да пасу стоку (...) отац му рече: Иди види како су браћа твоја (...) А они га угледаше издалека и док још не дође близу њих, стадоше се договарати да га убију (...) И ухвативши га бацише га у јаму (...) Па кад трговци Мадијански бијаху поред њих, они извадише Јосифа из јаме и продадоше га (...)“ (Библија, 2010: 1. Мојс.37: 3-28).

Први случај, Каиново братоубиство, окончао се најтрагичније због његове незауоставиве самовоље. Док су друга два случаја, сукоб Исава и Јакова и Јосифа и његове браће, у даљем животном току догађања окончани сретно и успешно. То илуструје библијски опис:

„Тада рече Господ Каину: где ти је брат Авел? А он одговори: не знам; зар сам ја чувар брата својега? (...) кривица је моја велика да ми се не може опростити. Ево ме тераш данас из ове земље да се кријем испред тебе (...)“ (Библија, 2010: 1. Мојс.4: 9-14);

„И Јаков посла пред собом гласнике к Исаву брату својему (...) И вратише се гласници к Јакову и рекоше му: идосмо до брата твојега Исава, и ето он ти иде у сусрет с четири стотине момака (...) А Јаков се уплаши јако (...) А Јаков подиже очи своје и погледа, а то Исав иде, с четири стотине људи (...) А Исав потрча преда њ и загрли га и паде му око врата, и целива га и обојица се заплакаше (...) А Јаков рече: (...) јер видех лице твоје као да видех лице Божје (...)“ (Библија, 2010: 1. Мојс. 32: 3, 33: 10);

„Тада Јосиф не могавши се уздржати пред осталима који стајаху око њега повика: изиђите сви напоље! Тако не оста нико код њега кад се Јосиф показа браћи својој. Па бризну плакати тако да чуше Мисирци (...) И рече Јосиф браћи својој: Ја сам Јосиф; је ли ми отац још у животу? Али му браћа не моглоше одговорити јер се препадоше од њега. А Јосиф рече браћи својој: приступите ближе мени (...) немојте жалити нити се кајати што ме продадосте овамо, јер Бог мене посла пред вама ради живота нашега (...) и тако нисте ме ви оправили овамо него сами Бог (...)“ (Библија, 2010: 1. Мојс. 45: 1-8).

Наведени примери јасно говоре да је човек личност у изградњи и биће које се надмеће са другим, и то тако што су учесници сатрудници у делу. Онда кад постану противници са примарном одредницом поражавања другог, све губи смисленост. Живот постаје несносан терет, а борба за опстанак једина вредносна одредница. Смисао културе надметања састоји се у томе да непрестано уобличава све добре стваралачке пориве сталним превазилажењем потребе за поређењем којим свако другог и самога себе

посматра у контексту неповерења и незадовољства. Јеванђелски новозаветни текст на више места указује на првенство, или успешност као „служење већих мањима“ (Библија, 2010: Мт. 20: 26-27). Навешћемо само једну Христову причу, која је ословљена као Прича о радницима у винограду:

„Јер је Царство небеско слично човеку домаћину који ујутру рано изиђе да најми посленике (раднике – Љ. С.) у виноград свој. И погодивши се с посленицима по динар на дан посла их у виноград свој. И изишавши око трећег часа, виде друге где стоје на тргу беспослени. И њима рече: Идите у виноград мој и даћу вам што је право. И они отидоше. И опет изишавши око шестог и деветог часа учини тако. А око једанаестог часа нађе друге где стоје беспослени (...) Рече им: Идите и ви у виноград мој и што буде право примићете. А кад би увече рече господар приставу својему: Дозови посленике и дај им плату почев од последњих до првих (...) они који су једанаестог часа најмљени примише по динар. А кад дођоше први помислише да ће више примити, и примише и они по динар (...) роптаху на домаћина говорећи: Ево ови последњи један час радише, па их изједначи са нама који поднесмо тегобу дана и жегу. А он одговарајући рече: Пријатељу не чиним ти неправду, ниси ли се погодио са мном за динар? (...) Узми своје па иди (...) Зар је око твоје зло што сам ја добар?“ (Библија, 2010: Мт. 20: 1-15).

Из овог јеванђелског одељка сазнајемо да је неумесно бити злурад и злопамтив у односу према другоме, јер нас то обесмишљава и ослабљује. Тада престајемо да живимо свој живот и почињемо да се бавимо правдом по себи, увећавајући унутрашње незадовољство сталним приговорима Богу и оптужбама на рачун другог човека. Дело вере се на тај начин обесмишљава и човек постаје све уморнији од живота, који једва преживљава под теретом неостваривости, проглашавајући све и свакога, осим самога себе, за кривца. Не могавши да носи терет сопствене саможивости, човек не трага за смислом постојања, не желећи да делатно уђе и динамику Божје љубави. То у наше време посебно показују „стари“ верници у односу према „новим“ верницима, и то чине на један веома чудан начин. Оптужујући оне који су раније били изван Цркве, а сад желе да буду заједничари вере, у први план стављају свој труд, говорећи, притом, да су новодошли верници до јуче „уживали“ док су се они „мучили“ практикујући веру. Ту ништа није у реду, зар је живот изван вере „уживање“, а живот у вери „мучење“? И то говоре верници који за себе тврде да су успешни у делу вере. Реч је о непревазиђеном Каиновом комплексу, који обесмишљава културу надметања свођењем свих односа на прогоне и наметање у сталном стању саможиве неостваривости. Тако се губи осећај и за време и за вечност, а вера се претвара у идеологију прогона неистомишљеника, без жеље да се тај други саслуша и разуме. Нико тада ни са ким не жели да разговара, свако мисли да је у свему само он меродаван да закључује о другима субјективно и селективно.

Култура дијалога

Човек никако не сме да се подреди нагонима, да стиче и да се истиче, потребно је да у свему има разумну меру, трудећи се да себедавањем отвори себе за другога и одреди пут ка другоме и са другим. Тако се надилази свака једностраност мишљења и површност закључивања, други се доживљава као стваралачка неопходност, слободна и одговорна личност. То стање је лако оствариво онда кад човек одговорно промишља живот, будући слободан од егзистенцијалне несигурности и опредељен за смислено заједничење у љубави. Наравно, реч је о дугом процесу изградње личности, што није могуће сводити на принудно самолишавање јер се ради о слободном узрастању одговорне личности. Тако нешто је оствариво онда кад су искреност и поверење примарне комуникацијске одреднице, што осмишљава културу дијалога у свим сегментима живота. Сам Богочовек Христос нам на више места показује неопходност културе дијалога, свим својим саговорницима се обраћа са јасним одређењем и неоспорном добронамерношћу. Посебно су важна два примера јеванђелске културе дијалога: разговор са фарисејом Никодимом (Библија, 2010: Јн. 3: 1-21) и разговор са женом Самарјанком (Библија, 2010: Јн. 4: 5-31). Ови разговори показују висок степен уважавања, без предрасуда и оптерећености пореклом и припадношћу. Кад знамо како су фарисеји били нерасположени према Христу, као и колико је био велики раздор између Јевреја и Самарјана, као и да је жена Самарјанка била „морално неподобна“, јасно нам је да се овде промовише богољубиво човекољубље као основа културе дијалога. То су велики подстицаји који би требало да код свих одговорних хришћана покрену непоколебљиву добронамерност према свакоме човеку.

Да људи више причају једни са другима уместо што закључују на основу онога што чују једни о другима, историја света би била много смисленија. Овако, свако се повукао у себе и своје предрасуде и заблуде, без имало намере да саслуша и разуме другога човека, посебно ако је он другачији. Тада порекло и припадност постају једине меродавне одреднице, па су „наши“ увек најбољи, а „туђи“ никад нису и не могу бити добри. Тада се гради идентитет са наличја, на основу онога што нисам, ја одређујем свој однос са другим, по принципу за и против. Свако је изградио свој образац опхођења и затворио се у изоловани колективитет, постављајући високе стандарде другима, присвајајући, притом, превелике привилегије за себе и своје истомишљенике. Овај безизлаз можемо превазићи само онда ако: „(...) имамо слуха за побуњеног човека и његову трагичну самоћу, да би могли са њим да отпочнемо један отворен дијалог“ (Евдокимов, 1997: 45).

То није пристајање на бунт и прихватање бунта као једине одреднице, него је спремност да се саслуша, упозна и разуме други човек. Не ради се о безусловном прихватању погрешних ставова, реч је о указивању на потребу отвореног разговора, који омогућава смислену расправу и доводи до добрих решења. То, наравно, није могуће у свим ситуацијама, али не треба ништа уопштавати и унапред проглашавати узалудним послом. Ако знамо да Бог никад ни од кога не одустаје, али и да се никада

никоме не намеће насилно, онда је потребно да као побожни људи ускладимо своје поступке са Божјим делима. Није довољно само се позивати на Бога, много је умесније показивати својим поступцима да живимо по Богу и са Богом, а не да Га присвајамо само за себе. Тако утемељени у себи и исправно усмерени једни према другима, разумећемо став:

„У формалној логици противречност је знак пораза; али у еволуцији стварног знања она (противречност – Љ. С.) обележава први корак у напредовању ка победи“ (Шушњић, 1994: 29).

Прихватајући и промишљајући овај став, сви добронамерни ствараоци, без обзира на различитост убеђења и опредељења, настојаће да остваре јединство у различитости, знајући да је једнакост која се заговара као важна животна вредност могућа само онда кад сви имају подједнака права на различитост не кад су принуђени да се прилагођавају наметнутим нормама и формама, већ кад је свакоме допуштено да се искаже онако како то слободно мисли и осећа. То подразумева превазилажење индивидуалистичке самодовољности, као и уобразиље о себи, о чему говоре речи: „Ништа не приписивати себи и лепо мислити о другима велика је мудрост и велико савршенство (...) Ако мислиш да знаш много (...) сети се да је то мало према ономе што не знаш (...)“ (Кемпијски, 2011: 14).

Ово су само неки од важнијих услова које треба да испуни у себи човек коме је култура дијалога важна животна одредница. Промисљајући и остварујући то, човек осмишљава своје постојање, увек тражећи више од себе и будући спреман да разуме пропусте и потребе другог. То никако не значи снисхођење које ослабљује и онеспособљава за разликовање добра од зла, истине од лажи и љубави од мржње, већ се ради о неодустајности у доброделатности и добронамерности. Сваки разговор на неки начин изграђује човека, уз напомену да ако разговарамо само са истомишљеницима, можемо доћи у лоше стање затворености према неистомишљеницима. То у даљем току може довести до сукоба са несагледивим последицама, што се види из ранијих и савремених историјских догађања. Због тога је важно знати и желети разговарати са неистомишљеницима, без омаловажавања њих и њихових убеђења, са сталном спремношћу да се постигне договор. То може бити и заједнички закључак: слажемо се да се не слажемо, али нећемо да због разлика будемо непомирљиви непријатељи. Велика је храброст определити се за овакав начин решавања проблема, јер ту свако најпре побеђује сам себе пристајањем да не буде баш све по његовом. То је могуће само онда кад је човек спреман да разуме животну стварност:

„Криза је отворен процес уз који се везује нада, а не само зебња (...) криза чува прошла решења и скрива будуће одлуке (...)“ (Шушњић, 1994: 229);

„(...) добра воља за приближавањем и заједничењем урођена је човеку (...) са друге, пак, стране разочарење пропраћено оповргавањем јаке жеље за приближавањем, као и осећај угрожености слободe (...) стварају тенденције изолације и повлачења у себе, које често попримају застрашујуће размере“ (Манзаридис, 2011: 11).

Због тога је важно да сваки одговорни верник покаже висок степен разумевања према ставу неких атеиста који заговарају идеју „ослобођења од ауторитета Бога и цркве“, промишљајући боље начине сведочења вере. Непримерена реакција на овакав став је неумесна и неплодоносна, потврђује исправност тврдње, која је нејасна и без основа. То значи да никога не треба на силу увести у веру, јер тако нешто Бог не жели. Да жели, Он би силом Својега Свемогућства све уредио по својој вољи, али би тиме нарушио човекову слободу, што не жели. Због тога ни један верник нема право да од било кога изнуђује веру, као што ни један атеиста не треба да исмева и омаловажава уверење верника. Све ово делује веома једноставно, али је у стварности другачије онда кад свако види само себе док другог посматра и прихвата сходно интересу, или пореклу и припадности. Ко успе да све ово превазиђе, стварно је добар човек, и као такав не пристаје на минимализам односа и постојања. Тражи више тако што себе до краја даје у стваралачком процесу, а не тако што чека да му нешто буде поклоњено, без икаквих ограничења и оптерећења разговара са сваким, руковођен размишљањем о томе шта може добро да учини за другог, а не какву корист може имати од некога.

Завршна разматрања

Теолошка мисао својом свеобухватношћу подстиче многе стваралачке подвиге, што значи да никако не сме да буде површна, једнострана и обесмишљена изнудом. Историја нам сведочи и неке лоше примере, које не треба превиђати, али није ни умесно све сводити само на њих и последице које их прате. Одговорни мислиоци као креативни промотери ангажоване теологије никако не смеју да превиђају све раније пропусте, нити да бране очигледне пропусте. Није довољно ни само признање и тражење криваца, много је креативније тражење бољих и плодноснијих решења која могу допринети стварном бољитку у будућности.

Оно што представља неутуђиву теолошку иновативност јесте сведочење могућности свакога човека да вечно живи, стварно победи смрт не тако што ће је одложити на неколико година. То је „тврда наука“ која се не може до краја истражити било каквим експериментом, али је и очигледна чињеница која траје вековима. Оно што сви виде и у чему су сагласни јесте да је смрт непожељни улез у човековом животу. Различитости се читавају у даљем току промишљања тако што на једној страни имамо песимизам и нихилизам, док на другој страни имамо оптимизам вере који човека види као личност за вечност, Божјом благодаћу, а не као храну за црве. Наравно, постоје одређена претеривања у вези са једним и другим, уз напомену да није све што се представља као вера стварно вера, као што не мора сумња, као потреба да се човек заиста увери, да буде апсолутно неверовање. Сетимо се само апостола Томе, који је тражио да провери како би се уверио у стварност Христовог васкрсења (Библија, 2010: Јн. 20: 24-28). Због тога слободно можемо рећи за њега да је религијски интелектуалац који непрестано тражи добре разлоге да потврди стварност вере,

тако да није умесно ословљавање „неверни Тома“. Умесније је ословљавати га експерименталним теологом који заговара културу теолошког дијалога разоткривајући нам стварност да је Бог Истина Која се открива у дијалогу, а не ауторитет који се намеће насилно.

Литература

1. Берђајев, 1994: Берђајев, Н. *Спасење и стваралаштво*. Београд: Логос-Ортодос.
2. Библија, 2010: *Библија*. Београд: Свети архијерејски синод.
3. Евдокимов, 1997: Евдокимов, П. „Јуда“ љубав Божја. Света гора атонска: Хиландар.
4. Кемпијски, 2011: Кемпијски Т. *О угледању на Христа*. Београд: Ризница.
5. Колиандер, 2000: Колиандер, Т. *Пут подвижника*. Београд: Српско православно братство Свети Лука.
6. Манзаридис, 2011: Манзаридис, Г. *Глобализација и универзалност*. Београд: Службени гласник.
7. Флоровски, 1995: Флоровски, Г. *Хришћанство и култура*. Београд: Логос-Ортодос.
8. Шушњић, 1994: Шушњић, Ђ. *Дијалог и толеранција*. Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића.

Ljubivoje Stojanović, Ph.D.

TIME AND ETERNITY IN THE THEOLOGICAL CONTEXT

Summary: *Time and eternity are compatible determinants in theological reflection. They coexist inextricably, inseparable and immutable in God-man rescuing dynamics. Of course, eternity is beginningless and endless, while time has its own beginning and duration, in order to be given a new dynamic in the reality of the "new heaven" and "new earth" during the Everlasting Day of the God. Through Christ in the Church, everything is the new reality, "new creation" through affirmative approach to all human creative activities. No one denies the creative freedom. It has been expected of every creative subject to shows responsibility as a measure of its lifetime realization. It would be good for everyone to really creative reflects itself in time and in eternity. No soul can neither impose nor deny that. Different creations and projections are possible and have been required here, as well assumptions that initiate and design culture of competition and culture of dialogue.*

Key words: *time, eternity, freedom, responsibility, competition, dialogue.*

Примљено: 25. 11. 2014. године.

Одобрено за штампу: 12. 1. 2015. године.